

การเขียน “ความเป็นอื่น” ในนวนิยายเรื่อง *ฟากฟ้าสาละวิน* ของหลวงวิจิตรวาทการ
Writing of “Otherness” in Luang Vichit Vadakarn’s *Fak Fa Salween*

นัทธนาย ประสานนาม¹

Natthanai Prasannam¹

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มุ่งศึกษาการประกอบสร้าง “ความเป็นอื่น” ในนวนิยายเรื่อง *ฟากฟ้าสาละวิน* ของหลวงวิจิตรวาทการ ผ่านแนวคิดบูรพคดีนิยมและแนวคิดหลังอาณานิคม ผลการวิจัยพบว่าผู้ประพันธ์นำเสนอภาพแทนของพม่าเป็นดินแดนที่ไม่อารยะ และเสนอสภาพทางภูมิศาสตร์ที่งดงามน่าพิศวงของฉากขนานไปกับเรือนกายของตัวละครเอกหญิง ตัดหาอาณานิคมแสดงผ่านเพศวิถีของตัวละคร ตัวละครเอกชายแสดงความเป็นชายผ่านความเป็นไทยและคุณธรรมที่มีความเป็นสุภาพบุรุษ ความแข็งแกร่ง ความเหนือกว่า ชับแน่นให้เห็นความอ่อนแอไร้อำนาจของความเป็นพื้นเมืองทั้งของไทยใหญ่และของพม่าที่ถูกทำให้เป็นหญิงตามวาทกรรมอาณานิคม ความเป็นอื่นทั้งหมดสอดรับกับกรอบวาทกรรมของยุคสมัยและชี้ให้เห็นศักยภาพของวรรณกรรมในฐานะปฏิบัติการทางวาทกรรม

ABSTRACT

This research aims at studying construction of “otherness” in Luang Vichit Vadakarn’s *Fak Fa Salween* through the lens of Orientalism and Postcolonialism. The results reveal that the author represents Burma as uncivilized territory and geographically portrays exotic setting along with female protagonist’s body. Colonial desire is expressed via characters’ sexuality. Male protagonist asserts his masculinity with Thainess and virtues: gentleman-ness, strength, superiority. Those underline weakness and powerlessness of the indigenes among feminized Thai Yai and Burmese following colonial discourse. All otherness enhances contextualized episteme and verifies literary forces as discursive practices.

Key Words: Orientalism, postcolonialism, otherness, Thai novel

E-mail address: fhumnp@ku.ac.th

¹ ภาควิชาวรรณคดี คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ 50 ถนนงามวงศ์วาน เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900

Department of Literature, Faculty of Humanities, Kasetsart University, 50 Ngamwongwan Road, Chatuchak, Bangkok 10900

คำนำ

หลวงวิจิตรวาทการเป็นชนชั้นนำทางการเมืองของไทยในยุคที่จอมพล ป.พิบูลสงครามเรืองอำนาจ กล่าวคือ ยุคที่รัฐธรรมนูญหรือชาตินิยมเฟื่องฟู หลวงวิจิตรวาทการทำงานใกล้ชิดจอมพล ป.พิบูลสงคราม โดยมีหน้าที่ทำนโยบายหลายประการของ “ท่านผู้นำ” ให้เกิดผล ประเทศไทยยุคนั้นอยู่ในยุคปรับประเทศให้ทันสมัย หลวงวิจิตรวาทการได้สรรคส์สร้างหลายอย่างให้เกิดขึ้นในนามของ “ความคิดวิไลซ์” และเป็นมรดกตกทอดอยู่ในวิถีคิดของคนไทยจนถึงปัจจุบัน พลังทางความคิดและผลผลิตของพลังดังกล่าวที่ยังคงหลงค้างอยู่ในสถาบันทางสังคมและวัฒนธรรมทั้งหลายนั้น แสดงให้เห็นความสำคัญของหลวงวิจิตรวาทการทั้งในฐานะชนชั้นนำทางการเมืองและในฐานะปัญญาชนที่ทำหน้าที่ชี้แนะสังคมหลายด้าน

“ความคิดวิไลซ์” “ชาติไทย” และ “ความเป็นไทย” เป็นวาทกรรม (discourse)² ที่แผ่คลุมสังคมไทยในยุครัฐธรรมนูญ และถูกผลิตซ้ำจนกลายเป็นกรอบวาทกรรม (episteme) ที่รองรับการสร้างปฏิบัติการทางวาทกรรมต่างๆ สืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ในแง่การผลิตซ้ำวาทกรรม งานเขียนหลากหลายประเภท เป็นต้นว่า สารคดี บันเทิงคดี และบทละครของหลวงวิจิตรวาทการถือเป็นปฏิบัติการทางวาทกรรมที่สำคัญ ที่น่าสังเกตคือ งานเขียนของหลวงวิจิตรวาทการตั้งแต่ยังอยู่ในราชการจนกระทั่งหันมาเขียนคานวณอิสระเป็นหลักนั้นมิได้ละทิ้งหน้าที่ในการผลิตซ้ำวาทกรรมที่ว่าด้วยความเป็นไทย ความเป็นไทยในที่นี้จึงเป็นสิ่งที่ประกอบสร้างทางสังคม (socially constructed) มิใช่สิ่งมีอยู่หรือเป็นไปตามธรรมชาติ

นวนิยายจำนวนมากที่หลวงวิจิตรวาทการเขียนขึ้นในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง เช่น *บัลลังก์เชียงใหม่* *ดอกฟ้าจำปาศักดิ์* *ฟากฟ้าสาละวิน* และ *กุหลาบเมาะลำเลิง* เป็นนวนิยายที่ สุภิญญา (2547) จัดให้เป็นนวนิยายเชิงประวัติศาสตร์ งานศึกษาของสุภิญญาแสดงผลว่ากลวิธีการประพันธ์งานเขียนกลุ่มนี้ของหลวงวิจิตรวาทการคือการสร้างเนื้อเรื่องตรงตามประวัติศาสตร์ การดัดแปลงเนื้อเรื่องประวัติศาสตร์ และการสมมติเนื้อเรื่องขึ้นใหม่ อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษาดังกล่าวยังไม่ได้ชี้ให้เห็นความซับซ้อนในการสร้างความหมายในงานเขียนของหลวงวิจิตรวาทการในแง่ที่สัมพันธ์กับกรอบวาทกรรมของสังคมและยุคสมัย ผู้วิจัยจึงเห็นว่าควรศึกษานวนิยายกลุ่มนี้เพื่อชี้ให้เห็นศักยภาพของงานเขียนของหลวงวิจิตรวาทการในฐานะปฏิบัติการทางวาทกรรมเรื่องการสร้างความเป็นไทยรวมทั้งการสร้าง “ความเป็นอื่น” (otherness) หรือ “ความไม่เป็นไทย” ขึ้นมาเพื่อขบขันและอ้างความเป็นไทยไว้

นวนิยายกรณีศึกษาในที่นี้คือนวนิยายเรื่อง *ฟากฟ้าสาละวิน* (พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ.2493) ที่ผู้ประพันธ์กล่าวว่า “(ฟากฟ้าสาละวิน) เป็นลูกสาวอีกคนหนึ่งของข้าพเจ้า ซึ่งได้ดัดแปลงประดับประดาอย่างประณีตบรรจงเพื่อให้เป็นความงามที่ชื่นชอุใจ สามารถจะเข้ายืนเรียงแถวกับพี่สาวทั้งสองคนคือ ‘บัลลังก์เชียงใหม่’ และ ‘ดอกฟ้าจำปาศักดิ์’ ” (หลวงวิจิตรวาทการ, 2542: (10)) สาเหตุที่ผู้วิจัยเลือกศึกษา *ฟากฟ้าสาละวิน* เนื่องจากนวนิยายเรื่องนี้ใช้ประเทศพม่า

² วาทกรรม (discourse) ในที่นี้ใช้ตามนัยของมิเชล ฟูโกต์ (Michel Foucault, 1926-1984) หมายถึงระบบข้อความ/ภาษาที่สัมพันธ์อย่างแน่นแฟ้นกับความรู้เชิงสังคมและอำนาจ มนุษย์รับรู้และทำความเข้าใจโลกผ่านวาทกรรม ส่วนกรอบวาทกรรม (episteme) ที่ทำหน้าที่เป็นกฎเกณฑ์ที่รองรับให้วาทกรรมนั้นๆ ดำรงอยู่ได้ผ่านการผลิตซ้ำ ยกตัวอย่างเช่นวาทกรรมทางการแพทย์ ที่คนเข้าใจว่าการแพทย์คือการรักษาร่างกายที่เจ็บป่วย แต่แท้จริงแล้ว การแพทย์นำเสนอระบบข้อความที่ว่าด้วยร่างกาย ความเจ็บป่วย และโลก ในระบบนี้มีหลักการของการคัดสรรและคัดทิ้ง สิ่งที่ไม่ดี และสิ่งที่พูดไม่ได้ โดยที่วาทกรรมและกรอบวาทกรรมอาจเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย (Ashcroft, Griffith, and Tiffin, 2007: 62-63)

หรือเมียนมาร์ และรัฐสาละวินอันเป็นดินแดนสมมติที่อยู่ในอาณาเขตของประเทศนี้เป็นฉาก การสร้าง “ความเป็นอื่น” ให้แก่ความเป็นพม่าในงานเขียนเรื่องนี้สอดคล้องกับกรอบวาทกรรมที่ว่าด้วยพม่าในสังคมไทย ซึ่งชนชั้นนำทางการเมืองของไทยได้นำประวัติศาสตร์ไทยที่เกี่ยวข้องกับพม่ามาสร้างสำนึกชาตินิยมและรัฐชาติเรื่อยมาตั้งแต่ครั้งหลังของพุทธศตวรรษที่ 24 (Witayasakpan, 1992: 64-65) และยังคงอยู่อย่างมีพลวัตจนถึงปัจจุบันทั้งในรูปแบบวรรณกรรม ภาพยนตร์ และสื่อแขนงต่างๆ การศึกษาครั้งนี้จะทำให้เข้าใจมุมมองของหลวงวิจิตรวาทการทั้งในฐานะชนชั้นนำทางการเมืองและนักประพันธ์ รวมทั้งความคิดโดยรวมของคนไทยที่เป็น “ประชาคมการอ่าน” ในยุคสมัยนั้นด้วย

แนวคิดทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัย

แนวคิดหลักที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้คือแนวคิดบูรพคตินิยม (Orientalism) และแนวคิดหลังอาณานิคม (postcolonialism) ที่มีความสัมพันธ์กันอย่างชัดเจน

แนวคิดหลังอาณานิคมเริ่มต้นจากวิถีดคิดเรื่องการแบ่งแยกโลกตะวันตกออกจากโลกตะวันออก โดยมีเอ็ดเวิร์ด ซาอิด (Edward Said, 1935-2003) เป็นนักวิชาการผู้เปิดประเด็นเกี่ยวกับแนวคิดนี้เป็นคนแรกในหนังสือ *Orientalism* (1978) ของเขาโดยเขาได้ประยุกต์แนวคิดเรื่องวาทกรรมของฟูโกต์มาใช้ ซาอิดชี้ให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับความรู้ที่พัฒนาขึ้นมาเพื่อการศึกษาประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของลัทธิล่าอาณานิคมกับจักรวรรดินิยม (Young, 1995: 151) บูรพคตินิยมเป็นทั้งวาทกรรมวิชาการและวิถีดคิดที่อยู่บนฐานของความแตกต่างเชิงภววิทยาและญาณวิทยา ระหว่างตะวันออกกับตะวันตก ซาอิดอภิปรายบูรพคตินิยมในฐานะสถาบัน และท่าทีของโลกตะวันตกในการครอบงำ ปรับเปลี่ยนโครงสร้าง และสถาปนาอำนาจเหนือโลกตะวันออก (Ashcroft, Griffith, and Tiffin, 2007: 153)

บูรพคตินิยมคือประเภทของการรู้จักความเป็นอื่น เป็นตัวอย่างของการประกอบสร้างความเป็นอื่นในรูปแบบของอำนาจ ความสัมพันธ์ระหว่างโลกตะวันตกกับโลกตะวันออกจึงเป็นความสัมพันธ์ของอำนาจ การกำหนดควบคุม และการครอบงำเชิงอุดมการณ์ (hegemony) ในระดับต่างๆ (Ashcroft, Griffith, and Tiffin, 2007: 153) ซาอิดกล่าวย้าว่า บูรพคตินิยมเป็นความตระหนักรู้ในเชิงภูมิศาสตร์การเมืองที่ปรากฏในตัวบทเชิงวิชาการ สุนทรียศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ สังคมวิทยา ประวัติศาสตร์ และปรัชญา บูรพคตินิยมเป็นอรรถาธิบายไม่เพียงเรื่องความแตกต่างพื้นฐานเชิงภูมิศาสตร์เท่านั้นแต่หมายรวมถึงชุดความสนใจทั้งหมดที่สร้างและอ้างความต่างดังกล่าวไว้ บูรพคตินิยมเป็นเจตนากรรมหรือความมุ่งหมายเฉพาะเพื่อทำความเข้าใจ บางกรณีคือควบคุม บงการ หรือแม้แต่ควบคุมรวมสิ่งที่แสดงอย่างชัดเจนว่าเป็นโลกที่ต่างออกไป (Said, 1978: 12)

ในด้านที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรม ซาอิดเสนอว่าพาหะที่ดีที่สุดของบูรพคตินิยมคือตัวบทวรรณกรรม วรรณกรรมการเดินทาง (travel writing) บันทึกความทรงจำ (memoir) และงานวิชาการของชาวตะวันตกที่เป็นภาคปฏิบัติของวาทกรรมอาณานิคม (colonial discourse) (Young, 1995: 151)³ งานเขียนกลุ่มนี้กล่าวถึงโลกอื่นที่ไม่ใช่ตะวันตก อาณานิคม และชนพื้นเมืองเอาไว้อย่างมีนัยสำคัญ ตัวอย่างเช่น ภาพแทนของตัวละครหญิงชาย

³ วาทกรรมอาณานิคมเป็นส่วนสำคัญในการสร้างความเป็นอื่น อັตบุคคลที่ถูกครอบงำเชิงอาณานิคมจะถูกสร้างลักษณะผ่านวาทกรรม เช่น ความเป็นพื้นเมือง และคตินิยมบริโภคเนื้อมนุษย์ (cannibalism) ในฐานะที่เป็นการสถาปนาคู่ตรงข้ามระหว่างเจ้าอาณานิคมกับคนใต้อาณัติ ด้วยการยืนยันความเป็นธรรมชาติและลำดับความสำคัญที่มาก่อนของวัฒนธรรมและโลกทัศน์อาณานิคม (Ashcroft, Griffith, and Tiffin, 2007: 154-155)

ในนวนิยายตะวันตก ที่ตัวละครหญิงถูกนำเสนอว่าไม่รู้จักรักเพื่อสิทธิของตน ไม่รู้จักแสดงอารมณ์ ไม่มีศักยภาพที่จะเลือกกระทำหรือไม่กระทำ ไม่มีประวัติศาสตร์ และเป็นนางบำเรอในจินตนาการทางเพศของผู้ชาย ฝ่ายตัวละครชายจะมีลักษณะเจ้าเล่ห์ มีความคลั่งไคล้ลุ่มหลง ใจอำมหิต และมีท่าทีกดขี่ (Barker, 2008: 266) ซาอิดยังกล่าวด้วยว่าตะวันตกสร้างภาพแทนของตะวันออกให้เป็นผู้หญิง ส่วนตะวันตกเองเป็นผู้ชาย เพราะตะวันออกเป็นหญิงจึงอ่อนแอ ช่วยเหลือตนเองไม่ได้ เมื่อเป็นเช่นนี้ตะวันออกจึงสมควรมีตะวันตกเป็นผู้นำ (McLeod, 2000: 45)

งานวิจัยนี้ประยุกต์แนวคิดบูรพคดีนิยมและหลังอาณานิคมมาใช้ โดยผู้วิจัยขอเสนอว่า หลวงวิจิตรวาทการประกอบสร้างความเป็นไทยบนฐานของความเจริญและอำนาจที่เหนือกว่าภูมิภาคอื่นตามตรรกะของตะวันตก โดยรัฐที่อยู่แวดล้อมและมีได้ปรับประเทศให้ทันสมัยเทียมเท่ากับไทยถูกทำให้กลายเป็นตะวันออก (orientalized) หรือถูกทำให้เป็นอื่น (othered) โดยขนานไปกับวาทกรรมของหลวงวิจิตรวาทการในงานเขียนเรื่องอื่นด้วย

ผลการวิจัย

นวนิยายเรื่อง *ฟากฟ้าสาละวิน* เป็นเรื่องของ “ข้าพเจ้า” ชายหนุ่มชาวไทยที่เดินทางไปท่องเที่ยวประเทศพม่า และได้พบกับมียววดี สาวงามผู้เป็นพระธิดาเจ้าฟ้าไทยใหญ่จากรัฐสาละวินอันลึกลับห่างไกลความเจริญ ชีวิตของมียววดีเป็นปริศนาที่น่าค้นหาในสายตาของ “ข้าพเจ้า” ความสัมพันธ์ของตัวละครเอกทั้งสองพัฒนาผ่านการค้นหาความจริงเกี่ยวกับชาติกำเนิดของมียววดีผู้ซึ่งพลัดพรากจากถิ่นเกิดตั้งแต่อายุราว 3-4 ปี “ข้าพเจ้า” ช่วยเหลือมียววดีจากที่คุมขังของเจ้าแสงฉายผู้ซึ่งหมายปองราชบัลลังก์ของรัฐสาละวินและพื้นที่ป่าไม้จำนวนมากที่เป็นกรรมสิทธิ์ของมียววดี เจ้าแสงฉายฆ่าหญิงสาวที่มีลักษณะคล้ายมียววดีและทิ้งศพในทะเลสาบอินยา เพื่อให้ศุภยาเพื่อนของมียววดียอมปลอมตัวเป็นมียววดีลวงเจ้าฟ้าสาละวินว่าพระธิดาคืนเมืองแล้ว มียววดีกับ “ข้าพเจ้า” และบิดาของหญิงที่ถูกสังหารร่วมเดินทางไปยังเมืองต่างๆ และรัฐสาละวินเพื่อทวงความยุติธรรมพร้อมพิสูจน์ความจริง ตัวละครเอกได้ร่วมกันระหว่งการเดินทาง ในที่สุด มียววดีได้คืนสู่อำนาจที่แท้จริง และเจ้าแสงฉายถูกลงโทษโดยอำนาจรัฐ ตอนปลายเรื่อง “ข้าพเจ้า” ถูกผู้เป็นบิดาเรียกกลับประเทศไทย ทั้งสองจึงต้องพรากจากกัน ทั้งให้ความรักและการผจญภัยที่ผ่านมาเป็นเพียงความทรงจำ

ฟากฟ้าสาละวิน เกิดจากจินตนาการของหลวงวิจิตรวาทการเมื่อครั้งเดินทางโดยเครื่องบินผ่านประเทศพม่า ภูมิภาคของประเทศพม่าในความคิดนึกของหลวงวิจิตรวาทการเป็นการทำให้แปลกประหลาดหรือน่าพิศวง (exoticized) แบบที่ตะวันตกมองตะวันออก อันนำเชื่อมโยงกับลักษณะตายตัว (stereotype) ของตะวันออกที่ดูยิ่งกว่า หากลักษณะของตะวันตกคือความเป็นเหตุเป็นผลและความคุ้นเคย/ใกล้ตัวแล้ว ความเป็นตะวันออกจึงเป็นความไร้เหตุผล ความผิดธรรมดา และความวิปริต (McLeod, 2000: 44) ความเป็นป่าอันน่าพิศวง (ที่ตรงข้ามกับความ เป็นอารยะ) ปรากฏในคำนำผู้เขียนตอนหนึ่งว่า

ข้าพเจ้าไม่เคยเห็นถิ่นที่ใด เต็มไปด้วยภูเขาและดงดิบ เป็นป่าเปลี่ยวรกร้าง [...] มองจากเครื่องบินลงไปข้างล่าง แลเห็นแต่สีเขียว สีเขียวของภูเขาที่หนาแน่น จนไม่น่าคิดว่าจะมีมนุษย์ดำรงชีวิตอยู่ได้ จะหาที่โล่งราบเป็นไร่่นา หรือจะพบสายน้ำปรากฏแก่ตา ก็ไม่มีเลย เป็นป่าที่บึกบึนแท้จริง ความเปลี่ยนแปลงในภูมิภาคนั้นจะมีอยู่บ้างก็แต่เพียงความสูงความต่ำ ความสูงอันเกิดจากภูเขาบางลูกสูงมาก แต่แม้จะสูงสักเพียงใดก็ยังไม่ปกคลุมด้วย

ต้นไม้เขียวสดอยู่นั่นเอง ไม่มีภูเขาหินเกลี้ยงให้แลเห็นเลย ส่วนที่ซึ่งเห็นเป็นที่ราบนั้นเล่า ก็มองเห็นเป็นแต่ป่าสูงดง
ทึบ ไม่มีทุ่งนาป่าโปร่ง หรือลำน้ำอยู่แห่งใด รวมความว่าลุ่มน้ำสาละวิน คือดงทึบที่ซ่อนความลึกลับอยู่ภายใน
(หลวงวิจิตรวาทการ, 2542: (9))

ในแดนลึกลับนำพิศวงนี้เองที่หลวงวิจิตรวาทการได้รังสรรค์นวนิยายรักระหว่างมียวดีกับ “ข้าพเจ้า” ขึ้นมา
โดย “ข้าพเจ้า” ในฐานะผู้เล่าเรื่องได้เปรียบเทียบลักษณะของประเทศพม่ากับไทยโดยตลอด เช่น “ถ้าพูดถึง
สิ่งก่อสร้าง กรุงเทพฯของเราสวยกว่า เพราะวัดวาอารามที่งามยิ่ง อย่างเช่น วัดสุทัศน์ หรือวัดพระเชตุพน หรือวังของ
พระเจ้าแผ่นดิน อย่างพระบรมมหาราชวังของเรา หาไม่ได้ในอย่างกุ่ม” (หลวงวิจิตรวาทการ, 2542: 21) ทั้งยังวิพากษ์
ประเทศพม่าว่ายังมีได้ปรับประเทศให้ทันสมัยทัดเทียมกับประเทศไทย อันเป็นลักษณะหนึ่งของการผลักดันให้กลายเป็น
“เป็นอื่น” นอกเหนือจากภาพแทนของข้าศึกศัตรูที่ปรากฏในพงศาวดารยุคก่อนหน้า

ข้าพเจ้าเสียใจที่จะต้องกล่าวว่า เมืองต่างๆที่ผ่านไปทางลำแม่น้ำนั้น ไม่มีเมืองใดที่จะได้รับการบำรุงถึง
ขนาดเลยสักเมืองเดียว เราเคยตำหนิเมืองของเราว่าเมืองไทยมีดีอยู่อย่างเดียว คือ กรุงเทพฯ นอกนั้นไม่มีอะไรดี
แต่เมื่อได้มาเห็นพม่า ก็ไม่เสียใจ เพราะในเรื่องบำรุงหัวเมืองชนบทนั้นพม่าอยู่ในฐานะที่ดีกว่าเราเป็นอันมาก
[...] โรงเรียนในร้านค้าในเทศบาลก็มีเพียงเล็กน้อย และดูไม่เป็นร้านค้าที่มีหลักฐาน [...] ตามถนนหนทางใช้ไฟฟ้า
อย่างมัจฉัยต์ ใช้แสงริบหรี่ เกือบจะไม่มีประโยชน์อะไร (หลวงวิจิตรวาทการ, 2542: 34-35)

ภาพแทนของพม่ายังเป็นเมืองด้อยพัฒนา ส่วนภาพแทนของรัฐสาละวินยังเป็นรัฐที่อยู่ในหุบเขาลำเนาไพร
การตัดสินใจของตัวละครเอกที่จะติดตามมียวดีไปยังรัฐสาละวินนั้น เขาเดินทางไปเพื่อช่วยเหลือและเอาชนะใจฝ่าย
หญิง พร้อมกันนั้น “ข้าพเจ้า” ก็ได้แสดงบทบาทของนักสำรวจ หรือเจ้าอาณานิคมที่เดินทางสู่ดินแดนที่ไม่รู้จัก และ
พยายามเอาชนะความไม่รู้ที่ผ่านแผนที่และอุปกรณ์สำรวจอันเป็นเครื่องมือสำคัญของเจ้าอาณานิคม “เคราะห์ดีที่
ข้าพเจ้ามีแผนที่และเครื่องมือวัดความสูงติดตัวมาด้วย ซึ่งเป็นสิ่งที่ข้าพเจ้าชอบทำอยู่เสมอในเวลาเดินทางไปต่างๆ
ข้าพเจ้าจึงได้ศึกษาแผนที่และวัดความสูงของภูมิประเทศไปพร้อมกับการเดินทาง ซึ่งทำให้ข้าพเจ้าได้ความรู้เกี่ยวกับ
แม่น้ำสาละวินนี้เป็นอันมาก” (หลวงวิจิตรวาทการ, 2542: 76)

ในการเดินทางสู่ความลึกลับของดินแดนสาละวินนั้น สภาพทางภูมิศาสตร์ที่น่าพิศวงถูกสร้างขนานไปกับ
ความลึกลับของมียวดีผู้เป็นตัวละครเอกหญิง “รวมความว่ามียวดีรู้เรื่องของตัวน้อยเต็มที่ เธอเกิดมาในความลึกลับ
และถูกเก็บไว้ในความลึกลับตลอดมา แต่เรื่องเหล่านี้ ยิ่งทำให้ข้าพเจ้ามีความมานะพยายามที่จะคลี่คลายสายเชือกซึ่ง
เป็นปมยุ่งยาก ออกมาหาความสว่างให้จงได้” (หลวงวิจิตรวาทการ, 2542: 138) การเรียนรู้สภาพทางภูมิศาสตร์เพื่อ
เดินทางไปให้ถึงจุดหมาย ถือเป็นภาระของ “ความเป็นอื่น” ของดินแดนสาละวินผ่านการสร้างความรู้เกี่ยวกับ “โลก
อื่น” ที่ตัวละครเอกไปสำรวจมา สอดคล้องกับตรรกของวาทกรรมหรือชุดความรู้ที่ว่าด้วยอาณานิคม

ความลึกลับของตัวละครเอกหญิงที่ “ข้าพเจ้า” ตั้งใจจะไขให้ได้จึงเป็นความพยายามที่จะเอาชนะความเป็น
อื่นเช่นเดียวกัน ทั้งนี้ เมื่อ “ข้าพเจ้า” สามารถเข้าใจและเอาชนะความเร้นลับของสาละวินได้ เขาจึงได้ครอบครอง
ร่างกายมียวดี เป็นที่น่าสังเกตว่า แม้มียวดีจะถูกนำเสนอว่าเป็นสตรีผู้อารยะ ทั้งกิจกรรมยาทาและพื้นหลังทาง
การศึกษา แต่เธอก็มักแสดงตนว่าเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติดงนามนำพิศวง เช่น การเปลือยกายอาบน้ำกลางป่า ผล
ที่เกิดขึ้นจากการประจักษ์ภาพนั้นคืออารมณ์ปรารถนาของ “ข้าพเจ้า” ถูกปลุกเร้าขึ้นมา

เห็นรูปทุกส่วนของมียาวดีแล้ว ก็ทำให้ข้าพเจ้าแน่ใจว่ากินนรหรือเทพอัปสรชั้นใดถึงแม้จะมีจริง ก็ไม่มีทางจะสวยไปกว่ามียาวดี ทำให้ข้าพเจ้าคำนึงว่าปู่เจ้าองค์ใด ในเขาเขินเนินไศลแห่งใด มาสร้างสรรค์ความงามอันนี้ไว้ ข้าพเจ้าจะหักใจสักเพียงไรก็ไม่สามารถจะงดเว้นการเข้าอดจวบดูคล้ำและบีบเค้น จนบางครั้งมียาวดีร้องว่า ข้าพเจ้าโหดร้ายต่อเธอ ไม่ใช่ความผิดของข้าพเจ้า เป็นความผิดของเธอเองที่เกิดมาสวยเกินไป เป็นความผิดของแม่น้ำสาละวินซึ่งเป็นทิพมนต์ทำเสน่ห์ให้ข้าพเจ้าหลงใหลจนลืมตัว มียาวดีอยู่ในอ้อมแขนของข้าพเจ้า ดวงหน้าของเธอเงยรับการจูบอย่างแน่นหนัก ที่แก้ม ที่ปาก ที่คอ ที่คาง และทุกๆ แห่ง (หลวงวิจิตรวาทการ, 2542: 194)

การร่วมรักกันของตัวละครทั้งสองสอดคล้องกับแนวคิดของ Young (1995) เรื่อง “ตำนานหาอาณานิคม” (colonial desire) ซึ่งอยู่ในกระแสความคิดแบบหลังอาณานิคม ตำนานหาอาณานิคมหมายถึงวาทกรรมของเจ้าอาณานิคมที่สร้างผ่านมุมมองเรื่องเพศวิถี (sexuality) แนวคิดของการล่าอาณานิคมเองตั้งอยู่บนพื้นฐานวาทกรรมการข่มขืน การทะเลาะทวง และการสอดใส่ (อวัยวะเพศชาย) ซึ่งซ่อนอยู่ในความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าอาณานิคมกับคนใต้ปกครอง นอกจากนี้วาทกรรมดังกล่าวยังแสดงผ่านอารมณ์ปรารถนาทางเพศอีกด้วย ลักษณะดังกล่าวนี้จะพบได้ในวรรณกรรมการเดินทาง และบันทึกคดีของชาวตะวันตก ที่มักมีเนื้อหาว่าด้วยการเดินทางไปยังดินแดนตกลำรวจ หรือดินแดนที่ยังไม่มีผู้ใดเดินทางไปถึงมาก่อน (virgin land) จากนั้นชาวตะวันตกที่เป็นตัวละครเอกชายก็จะได้แสดงความเป็นวีรบุรุษ (McLeod, 2000: 42-43) ทั้งในรูปแบบการกระทำหรือเหตุการณ์ที่กระทบต่อโครงเรื่องและในเชิงสัญลักษณ์ การยึดครองดินแดนกับการยึดครองร่างกายของสตรีที่เป็นชนพื้นเมืองของดินแดนนั้นย่อมอ่านได้ในฐานะอุปมาที่ศน์ (allegory) อันหมายถึงวรรณกรรมที่มีความหมายสองระดับ โดยที่ความหมายทั้งสองระดับที่สื่อสารออกมานั้นเป็นเนื้อเดียวกัน ดังที่ “ข้าพเจ้า” กล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า “ฉันยิ่งรักเธอมากเพียงไร ยิ่งรักแม่น้ำสาละวินมากเพียงนั้น เมื่อฉันขึ้นเรือบินผ่านลุ่มแม่น้ำสาละวิน ฉันก็ชอบนึกถึงความลึกดั่งที่ซ่อนอยู่ภายใน [...] ไม่นึกว่าแม่น้ำสาละวินจะมีเสน่ห์ดึงดูดใจอย่างรุนแรงถึงเพียงนี้ ฉันรักเธอ ฉันรักแม่น้ำสาละวิน” (หลวงวิจิตรวาทการ, 2542: 190)

ในตอนปลายเรื่องก่อนที่จะพลัดพรากกัน มียาวดีได้แสดงตนในฐานะสมบัติของ “ข้าพเจ้า” ไม่ต่างกับดินแดนหรือคนในอาณานิคมที่สยบยอมต่อเจ้าอาณานิคมที่เข้ามายึดครองดินแดนของตน “ฉันได้ตกเป็นเมียเธอแล้ว และฉันได้ร้องขอต่อเจ้าพ่อว่าอย่าทรงบังคับให้ฉันต้องแต่งงานกับใครนอกจากเธอ [...] ฉันจึงแน่ใจว่าฉันจะไม่ต้องตกเป็นของใครนอกจากของเธอ และฉันก็ตัดสินใจแน่วแน่ว่านอกจากเธอคนเดียวแล้ว ฉันจะไม่ยอมตกเป็นของใครเป็นอันขาด” (หลวงวิจิตรวาทการ, 2542: 262) ยิ่งไปกว่านั้นมียาวดียังปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะให้กำเนิดลูกของ “ข้าพเจ้า” นัยว่าเพื่อสืบทอดสายเลือดไทยที่แข็งแกร่งให้คงอยู่สืบไปและเป็นการ “รวมเผ่าไทย” ตามอุดมการณ์ของหลวงวิจิตรวาทการที่ผลิตซ้ำมาอย่างต่อเนื่องนับแต่ยุคก่อนหน้านวนิยายกลุ่มนี้ (สายชล, 2545) มียาวดีแสดงความหวังของเธอว่า

“ฉันมีหวังอยู่อย่างหนึ่ง” เจ้าหญิงรับสั่งแก่ข้าพเจ้า

“เป็นความหวังอันเดียวที่ฉันมีอยู่ในชีวิต”

“ทรงหวังอะไร?” ข้าพเจ้าถาม

“หวังว่าความรักอย่างขมขื่นของเราแน่ คงจะก่อให้เกิดลูกสักคนหนึ่ง ถ้าได้ลูกก็จะแก้ปัญหาหมดทุกสิ่งทุกอย่าง ชีวิตของฉันจะไม่เปล่าเปลี่ยว ด้วยเหตุที่เธอทอดทิ้ง ฉันจะมีลูกเป็นเพื่อน”

(หลวงวิจิตรวาทการ, 2542: 267)

หากเราพิจารณาว่าความสัมพันธ์ระหว่าง “ข้าพเจ้า” กับมียวาดีเป็นความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าอาณานิคมกับคนพื้นเมือง “ข้าพเจ้า” ในฐานะ “นักล่าอาณานิคม” สามารถทำให้คนพื้นเมืองในอาณานิคมยอมรับและซื่อสัตย์ต่อเจ้าอาณานิคมเพียงผู้เดียว บุตรที่จะมีต่อไปภายหน้าจะอยู่ในฐานะหลักฐานหรือตัวแทนของการได้เข้ามาสำรวจและครอบครองอาณานิคมของ “ข้าพเจ้า” นอกจากนี้บุตรของ “ข้าพเจ้า” ก็ยังเป็นผู้ที่จะได้รับมรดกทรัพย์สินที่ไม่มีค่ามหาศาลต่อจากมียวาดี ซึ่งเสมือนกับว่า “ข้าพเจ้า” ได้ครอบครองเช่นกัน

ศักยภาพของ “ข้าพเจ้า” ที่ช่วยคืนฐานะให้แก่มียวาดีได้นั้นไม่ต่างกับตัวละครในวรรณกรรมแนวผจญภัยของตะวันตกในสมัยศตวรรษที่ 19 ที่นิยมเล่าเรื่องการค้นบัลลังก์ของกษัตริย์คนพื้นเมือง เช่น วรรณกรรมแนวผจญภัยของเซอร์เฮนรี ไรเดอร์ แฮกการ์ด (Sir Henry Rider Haggard, 1856-1925) โดยแสดงให้เห็นความเป็นสุภาพบุรุษของตัวละครเอกชาวตะวันตกผู้ทรงธรรม ทนเห็นความอยุติธรรมไม่ได้ และจบเรื่องด้วยการคืนสุดินแดนดั้งเดิมของตัวละครเอกชาย ใน *ฟากฟ้าสาละวิน* กล่าวถึงบทบาทของข้าพเจ้าในตอนนั้นว่า “เมื่อรู้ว่าเธอเป็นพระธิดาของเจ้าฟ้าสาละวิน และเธอกำลังเดินทางไปทวงสิทธิ์ของเธอที่คนอื่นฉกชิงไป ถึงแม้ว่าเธอไม่ต้องการจะยื้อแย่ง ข้าพเจ้าก็จะยื้อแย่งให้ ข้าพเจ้าไม่ต้องการอะไรไปมากกว่าที่จะทำความยุติธรรมให้แก่คนที่ข้าพเจ้ารัก” (หลวงวิจิตรวาทการ, 2542: 193)

โครงเรื่องของ *ฟากฟ้าสาละวิน* ตอกย้ำความเจ้าเล่ห์ ใจอำมหิต คดโกง และมัวเมาในกามของเจ้าแสงฉายในฐานะชนพื้นเมืองชาย และความอ่อนแอไร้อำนาจของมียวาดีและศุภยาในฐานะชนพื้นเมืองหญิงที่ต้องอาศัยกำลังของชายไทยผู้อยู่ในฐานะเหนือกว่ามาช่วยทวงความยุติธรรม ลักษณะดังกล่าวนี้เป็นตรรกที่สอดคล้องกันโดยตลอดในโครงเรื่อง ที่ผู้เขียนกำหนดให้ตัวละครเอกหญิงชื่นชมความเป็นไทย และที่ผู้เล่าเรื่องกล่าวถึงวีรบุรุษในประวัติศาสตร์ไทยโดยเทียบกับวีรบุรุษในประวัติศาสตร์พม่าโดยสร้างความหมายด้านบวกและลบให้อย่างมีนัยสำคัญ

ความเป็นชาย (masculinity) ของ “ข้าพเจ้า” ปรากฏควบคู่กับความเป็นไทย และความเป็นหญิง (femininity) ของมียวาดีที่ผสมผสานกับความเป็นพื้นเมืองหรือความเป็นอื่นถูกเสนอผ่านสถานะของผู้ช่วยเหลือและผู้รับการช่วยเหลือ ความเป็นชายของ “ข้าพเจ้า” แสดงผ่านความเป็นสุภาพบุรุษ คุณธรรม ความกล้าหาญ และความมีใจรักในการผจญภัย เช่นในตอนที่เขาช่วยเหลือมียวาดีได้สำเร็จผู้เล่าเรื่องได้กล่าวเองว่า “เป็นความอิมเมจิอีกครั้งหนึ่งของข้าพเจ้า ที่ผจญภัยได้ผลสำเร็จ” (หลวงวิจิตรวาทการ, 2542: 235) สรุปได้ว่า การสร้างความเป็นชายและความเหนือกว่าให้แก่ไทย ขณะที่สร้างความเป็นหญิงให้แก่ชนพื้นเมืองในนวนิยายเรื่องนี้นอกจากเป็นการสร้างสถานะของ “อารยประเทศ” ให้แก่ไทยแล้ว ยังเป็นการต่อสู้ทางความหมายเพื่อพลิกกลับสถานะของไทยที่เคยเป็นอาณานิคมของพม่าที่ยังคงก้องสะท้อนอยู่ในประวัติศาสตร์อีกด้วย

สรุป

สายชล (2545: 165-174) ศึกษาการสร้างชาติไทยและความเป็นไทยของหลวงวิจิตรวาทการแล้วได้ข้อสรุปว่า การสร้างคนอื่น (the others) เป็นกระบวนการสำคัญที่ทำให้ “โครงการ” นี้สำเร็จได้ กลุ่มชาติพันธุ์ที่ถูกทำให้เป็นอื่นมีหลากหลายขึ้นอยู่กับบริบททางสังคมการเมืองและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในขณะนั้น อย่างไรก็ตามพม่าถูกสร้างให้เป็นคนอื่นในลักษณะที่หลากหลาย โดยถูกสร้างให้เป็นคนอื่นในฐานะศัตรูผู้รุกรานกดขี่ก่อกองกระตุ้นให้คนไทยเกิดสำนึกกลมเกลียวสามัคคีตามนัยความหมายของชาตินิยม แต่เมื่อพิจารณาจากบริบทการเมืองช่วง

ปลายทศวรรษ 2470 จนกระทั่งสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่สองนั้นไทยประสงค์เป็นมิตรกับพม่าเพื่อขับไล่อังกฤษผู้เป็นเจ้าของอาณานิคมออกไป

โดยนัยนี้ ภาพแทนของพม่าใน *ฟากฟ้าสาละวิน* จึงมีความหลากหลาย เป็นทั้งมิตรและศัตรู แต่จะสังเกตได้ว่าเถียรศิริในฐานะตัวละครชาวพม่าคนสำคัญนั้นได้รับการศึกษาจากชั้นต้นสู่ชั้นสูงในประเทศไทย จึงเท่ากับว่าเขาถูกขัดเกลาทางสังคมให้มีความน่าใจอย่างไทย ทั้งยังถูกลดบทบาทในโครงเรื่องช่วงหลังเพื่อเน้นให้ “ข้าพเจ้า” เค้นขึ้นมา นวนิยายเรื่องนี้ประกอบสร้างภาพแทนของพม่าในลักษณะที่ด้อยพัฒนา ไม่สอดคล้องกับกระแสการปรับประเทศให้ทันสมัยของนานาอารยประเทศ นอกจากนั้นความเป็นไทยใหญ่ของตัวละครจากรัฐสาละวินยังถูกทำให้แตกต่างกับความเป็นพม่าถึงแม้ดินแดนจะตั้งอยู่ในพื้นที่ของพม่าก็ตาม โดยความเป็นไทยใหญ่ถูกนำมาโยงสัมพันธ์เข้ากับความเป็นไทยในนามของความรักที่ถือว่ายังคงสอดคล้องกันดีกับกรอบวาทกรรม “รวมเผ่าไทย” ในบริบททางสังคมของยุคสมัยนั้น และสอดคล้องกับตรรกความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าอาณานิคม/นักล่าอาณานิคมกับคนในอาณานิคม อันแสดงให้เห็นความเหนือกว่าและด้อยกว่าผ่านคู่ตรงข้ามความเป็นหญิงกับความเป็นชาย นวนิยายเรื่อง *ฟากฟ้าสาละวิน* จึงแสดงให้เห็นความสำคัญของวรรณกรรมในฐานะปฏิบัติการทางวาทกรรมได้อย่างชัดเจน

คำนิยาม

บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง “ ‘ตะวันออก’ ในนวนิยายของหลวงวิจิตรวาทการ” ที่ได้รับทุนสนับสนุนนักวิจัยรุ่นใหม่ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ.2553 ผู้วิจัยขอขอบคุณแหล่งทุนและขอขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.สรณัฐ ไตลังคะ ในฐานะนักวิจัยที่ปรึกษา

เอกสารอ้างอิง

วิจิตรวาทการ, หลวง. 2542. *ฟากฟ้าสาละวิน*. พิมพ์ครั้งที่ 3 สร้างสรรค์บุ๊คส์, กรุงเทพฯ.

สายชล สัตยานุรักษ์. 2545. *ความเปลี่ยนแปลงในการสร้าง “ชาติไทย” และ “ความเป็นไทย” โดย*

หลวงวิจิตรวาทการ. มติชน, กรุงเทพฯ.

สุภิญญา ขจรกิตติยุทธ. 2547. *การศึกษานวนิยายเชิงประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการ*. ปริญญาานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

Ashcroft, Bill, Gareth Griffith, and Helen Tiffin. 2007. *Post-Colonial Studies: The Key Concepts*. 2nd ed. Routledge, London and New York.

Barker, Chris. 2008. *Cultural Studies: Theory and Practice*. 3rd ed. Sage, London.

McLeod, John. 2000. *Beginning Postcolonialism*. Manchester University Press, Manchester.

Said, Edward. 1978. *Orientalism: Western Conceptions of the Orient*. Penguin, London.

Witayasakpan, Jiraporn. 1992. *Nationalism and the Transformation of Aesthetic Concepts: Theatre in Thailand During the Phibun Period*. Doctoral Dissertation, Cornell University.

Young, Robert J.C. 1995. *Colonial Desire: Hybridity in Theory, Culture and Race*. Routledge, New York.